

UDK 811.163.4'373.21(497.16Ulcinj)

Preliminarno saopštenje

Maksut HADŽIBRAHIMOVIĆ (Ulcinj)

Filozofski fakultet – Nikšić

h.maksut@t-com.me

NEKI TOPONIMI IZ ULCINJA I OKOLINE

Interesovanje za geografske nazive i za njihovo predstavljanje na kartama postoji još od davnina, ali je najveći uspon učinjen u tome tek nakon Drugoga svjetskog rata. Stvorena je i nova nauka za proučavanje geografskih naziva – toponimika, čije je mjesto, u sistemu nauka, određeno na dodiru lingvistike, geografije, istorije, etnografije i kartografije, jer njena saznanja zaista nalaze primjenu u navedenim oblastima, ali ima toga i obratno.

Ključne riječi: *oronimi, geomorfonimi, insulonimi, hidronimi*

Uvod

Topološka istraživanja bliska su geografiji i po pravilu su kompleksna. Topološka proučavanja podrazumijevaju kompleksna istraživanja topoloških jedinica. Na primjer, u okviru gradske cjeline topo-prostora Ulcinja, takve bi jedinice bile toponimi gradskih četvrti: Pinješ, Meterizi, Meraja, Nova Mahala (Qafë Lari), Totoši, Rana (Pristan) itd. U pitanju su manji ili specifični geografski prostori, odnosno topo-prostori.

Toponimija ili toponimika (od grčkih riječi *topo* – „mjesto“ i *onyma* – „ime“, tj. ime mjesta) proučava značenje i postanak geografskih naziva, različitih prirodnih i antropogenih objekata. Tom naukom bave se lingvisti, istoricari, geografi, etnografi i kartografi.

Topološka proučavanja karakteriše pristup u kojem se topo-prostor mora posmatrati kompleksno, na primjer, priroda, antropogeografija, istorija, jezičko porijeklo, arhitektura i slično. Topološka analiza realizuje se u okviru istorije, antropogeografije, kombinovano ili isključivo u okviru *toponomastike*.

Kompleksni pristup koji se metodološki koristi bliže u antropogeografiji opravdan je jer je iznikao u okviru te nauke. Topološka istraživanja

odvijaju se u kombinaciji antropogeografije, istorije, arheologije i etnologije, s osnovnim podacima o položaju i prirodnoj sredini koji se daju na početku topološkoga saopštenja.

Toponomastika je našla primjenu i u nekim ekonomsko-geografskim disciplinama, u prvome redu demogeografiji, tako da je došlo do formiranja anonimna (*bez imena*, bezimena ljudska bića), antroponima (lična imena), antropotonima (geografski nazivi koji su motivisani nekom osobinom ljudskoga bića ili njegovom anatomskom građom), egzotoponimi (spoljašnji geografski nazivi, tj. svi strani nazivi), endotoponimi (unutrašnji geografski nazivi, domaći nazivi), kao i etnonimi (imena naroda), zatim horonimi (nazivi država, zemalja i nazivi svih društveno-političkih tvorevina – republika, srezova, opština), idionimi (lična, vlastita imena), matronimi (prezimana izvedena od ženskog imena), patronimi (prezimana izvedena od muškog imena), pseudonimi (lažna imena, izmišljena imena ljudi), etnici, odnosno ktetici (imena stanovnika mjesta).

Oronimi

Oronimi su nosioci određenih obavještenja o prostoru. Njihovo tumačenje moguće je uz geografsko-ekonomske i etničko-jezičke situacije i osnove u istorijskome slijedu vremena i događaja.

Na brdsko-planinskom obodu Ulcinjskoga, Brinjskoga, Anamalsko-Vladimirskoga i Zogajskoga polja registrovano je nekoliko praistorijskih ilirskih naselja – *gradina*.

Dva zemljana tumula na lokalitetu Crveni Brijeg (Dushkakuqi) rekonoscirana su 1979. godine. Radi se o naselju „razvijenog bronzanog doba“ (između 1500. i 1200. p.n.e.) u seoskome naselju Zoganje (Zogaj), u Zogajskome, odnosno Ulcinjskome polju, na lokalitetu Ćeret (Qeret) – s ostacima kućnoga poda od nabijene i ispečene zemlje, koji ukazuju na ostatke primitivne kuće s fragmentima keramike i „oruđem od glačanog kamena“.¹ Naselje se nalazilo na obali Zogajskoga blata (Jezera). Ono je moglo biti *sojeničko*, što se da zaključiti i po tradicionalnome građenju „kalimera“ – ribarska sprava u obliku karića (četvorna mreža). Ta sprava sastoji se od dva kolca, po sredini unakrsno svezana i nakrivljena, za koje je pričvršćena mreža. U okviru te ribarske sprave postoji mala drvena kućica, kakve se i danas mogu videti na obali Bojane, pored kanala Port Milena i zalivu Milena (Đeran), na Velikoj (Štojskoj) ulcinjskoj plaži.

¹ Pavle Mijović, *Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgije Bor*, knj. III–IV, Bor, 1984–1986, str. 63.

Jedinstven spomenik praistorijskoga slikarstva na ulcinjskoj obali, tj. ostaci crteža na okapinama, evidentiran je na Vezirovoj bradi kod Ulcinja.²

Prostor Ulcinja i njegove okoline bio je naseljen ilirskim etnosom koji je doživio rimsku okupaciju, odnosno djelimičnu kolonizaciju i romanizaciju. Takva situacija uslovljavala je nastanak i nestanak geografskih naziva.

Mendra (Menra, Kepi i Mendrës) – Na ševerozapadnoj obali ulcinjskoga primorja javlja se sistem kraljušti u njenome prednjem antiklinalnom dijelu, koji je u osnovi izgrađen od gornjokretacejskih plitkovodnih sprudnih krečnjaka i dolomita. Naziv Mendra nosi jedno nisko primorsko brdo i njegov rt. Mendra – nisko primorsko krečnjacko brdo (123 m), zauzima prostor između uvale Valdanos, niskih primorskih brda (antiklinala): Radoča, Mavrijana (388 m), Bijele Gore (Mali i Bardhë – 289 m), brežuljka Bašbuljuk (Bashbylyk – 164 m) i Jadranskoga mora. Nalazi se ševerozapadno od Ulcinja, ili jugoistočno od zaliva Valdanos, i u geografskome smislu predstavlja brežuljak, a istovremeno i rt. Taj oronim pominje Petar Skok³ kao *Menra madhe*, *Menra vogel* i Velika i Mala Mendra (Mandra). Prema Skoku, taj oronim je grčkoga porijekla. Prof. dr R. Ušaku naziv toga oronima izvodi iz riječi *Mentha piperata*; od latinske riječi *menta*, *mint* ili iz italijanske riječi *menta*, tj. taj oronim vodi porijeklo od vrste drveta, koje se na albanskome jeziku naziva *mendër*.⁴ Na italijanskome jeziku riječ *menta* znači „metvica“, a na albanskome riječ *mendërz*, *mendër* znači „biljka metvice“, „nana“ (*Mentaha piperita*), a na latinskome jeziku riječ *menta* (*mentha*) znaci „mendër“. Dakle, naziv oronima Mendra albanskoga je porijekla, od biljke metvice, nane koja se na albanskome jeziku naziva *mendër*.

Bašbuljuk (Bashbylyk) – brežuljak, odnosno niska primorska visoravan (164 m) i uvala između rta Maslinjak (Ullishta) i zaliva Liman, nedaleko od Ulcinja, prema ševerozapadu. Naime, Bašbuljuk se nalazi između brda Meterizi, Mendre, Jadranskoga mora, Bijele Gore (Mali i Bardhë) i Pinješa. Naime, Bašbuljuk predstavlja sastavni dio ulcinjske Maslinade (Oliveria, Olea europaea, Ullishta), tj. šumu maslina. Kultura maslina u Ulcinju, odnosno u nje-govoj neposrednoj okolini, stara je nekoliko stoljeća. Pored maslina, na tome

² Rajko Vujičić, „Zidno slikarstvo u Boki Kotorskoj i neki aspekti njegove prezentacije“, *Boka*, 18, Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti, Herceg-Novi, 1986, str. 52.

³ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, JAZU, II, 1971, str. 368.

⁴ Ruzhdi Ushaku, *Kërkime filologjike*, Prishtinë, 1981, str. 231; Ruzhdi Ushaku, *Uqini dhe rrethina në dritën e disa makro e mikrotoponimeve*, Onomastika e Kosovës, Prishtinë, 1979, str. 16.

brežuljku, odn. visoravani nalazi se, između ostaloga, i žbunje, šiblje, šavarik, tj. makija. O porijeklu i značenju toga toponima Andrija Jovičević⁵ ističe da je naziv albanskoga porijekla, dok dr Ušaku smatra da je turskoga porijekla.⁶ Mi smo mišljenja da je mikrotoponim Bašbuljuk albanskoga porijekla. Naime, albanska riječ *bash* znači „dobar dio nečega“ ili „izabrani dio“, a albanska riječ *bylyk*, -u znači „masa“, „mnoštvo“, „skupina“. U ovome slučaju – mnoštvo ili skupina maslinovih stabala ili skupina žbunja, šiblja, šikare, grma, makije i sl. Riječ *bash* znači „i na tome mjestu“. Izvorni smisao toga naziva bio bi: *dobar dio mnoštva, skupine maslinovih stabala ili šiblja, tj. žbunja i makije (grma)*.

Pinješ (Pinjesh) – Jugoistočni dio obale ulcinjskoga primorja (obala grebena Pinješ) sastoji se od srednjomiocenskih krečnjaka čiji slojevi padaju prema moru na jugozapadu. Niski primorski brežuljak Pinješ (108 m) nalazi se između Jadranskoga mora, rta Đeran, Ulcinjskoga polja, Kodre i grada Ulcinja, odn. jugoistočno od njega. Porijeklo naziva toga oronima, A. Jovičević⁷ izvodi iz albanske riječi *pe* i *nješ*, što u prevodu znači „gaziti“ ili „brojiti konac“. Takvo mišljenje Jovičević je izveo na osnovu toga što na tome brežuljku raste jedna vrsta biljke – *sita* (*xunkth, zhugë*), iz koje su mještani nekada vadili konac. Prof. dr Ušaku⁸ iznosi mišljenje u vezi toga oronima i smatra da je u vezi s ilirskim antroponimom *Pinnes*, odn. imenom ilirskoga kralja – *Pini*. Mi smo mišljenja da oronim Pinješ vodi porijeklo od četinarskoga drveta – bora (*Pinus*). Naime, logično je, da je neki predstavnik četinarskih šuma mogao biti izabran za kultno, sveto drvo, kao što je bor (*Pinus*). Na italijanskome jeziku riječ *pina* znači „šišarka“; *pineta* – „borova šuma“ i riječ *pino* znači „bor“. Na latinskome jeziku riječ *pinetum* označava „bor“, odnosno borovu šumu; *pineus*, kao i riječ *pinus* znači „bor“. Četinarske šume obrazovane su uglavnom od drveća iz rodova *Pinus* (bor); *Picea* (smrča) itd. Tako se razlikuju, između ostalih, i bor munika (*Pinus Heldreichii*); bor molika (*Pinus peuce*), zatim pitomi bor (*Pinus pinea*), bijeli bor (*Pinus halepensis*) itd. U umjerenim geografskim širinama četinarske šume javljaju se u višim nadmorskim visinama, pa se može pretpostaviti da je Pinješ nekada u prošlosti bio pokriven borovima, a i sada su borovima pokrivene njegove južne padine. Prema tome, oronim Pinješ romanskoga je porijekla.

⁵ Andrija Jovičević, *Crnogorsko primorje i Krajina*, Beograd, 1922, str. 66.

⁶ R. Ushaku, *Kërkime filologjike*, str. 231.

⁷ A. Jovičević, *nav. djelo*, str. 67.

⁸ R. Ushaku, *Kërkime filologjike*, str. 238; R. Ushaku, *Ulqini dhe rrethina në dritën e disa makro e mikrotoponimeve*, str. 20.

Đeran (Gjeran) – Odnosi se prije svega na rt Đeran, hrid Đeran i prigradsko naselje Đeran. Naime, rt Đeran (Ponta e Gjeranave) predstavlja istureni dio jugoistočnoga dijela niskoga primorskog brežuljka Pinješ. Hrid Đeran (Guri i Gjeranave) nalazi se između rta Đeran, odnosno jugoistočnoga dijela Pinješa, zaliva Milena (Gjerana), Velike (Štojske) ulcinjske plaže i ušća Bojane, s najvećom nadmorskom visinom od 4 m. Sastoji se od tamnocrvenkastih stijena. Naziva se i Krš od Đerana (Guri i Gjeranave), od riječi *djer* što znači „meka vapnena zemlja“.⁹ Jugozapadno od hridi nalazi se plićina (1,5 m), a podalje je more duboko 17–19 m. Hrid Đeran udaljen je oko 2 nautičke milje od zaliva Milena prema jugoistoku, a 4 nautičke milje od ušća Bojane prema severozapadu. Rt Đeran predstavlja jugoistočni krak, odnosno vršak Pinješa, odn. nalazi se pored zaliva Milena i kanala Porto-Milena, ispred Velike (Štojske) plaže. Prigradsko naselje Đeran smješteno je na severoistočnoj padini Pinješa, pored kanala Port Milena i zaliva Milena. Pod rtom Đeran, po kojem je najprije dobila ime sadašnja luka Milena, postojalo je selo Gerana (Girano, Agirano). U dokumentu iz 1403. godine, govori se o šeći stabala za gradnju brodova „ad Agiranam“, iz čega slijedi da se kod sela Đeran nalazila velika šuma. Đustinijano (Giustiniano) u „Interario“ iz 1553. g. kaže „da se kod Ulcinja nalazi selo *Girano* prema podnevu, s izvorima svježe vode, gustom šumom, slatkovodnim jezerom (Zogajsko jezero) i dobrim pašnjacima“.¹⁰ Marijan Bolica Kotoranin u „Opisu Sandžakata Skadarskoga od godine 1614“ piše „da selo *Gerana* ima 70 kuća i 180 stanovnika“.¹¹ Iz toga se vidi da je na sadašnjem položaju luke, odnosno pored zaliva Milena i kanala Port Milena, ranije bilo života, koji se danas obnavlja širenjem prigradskoga naselja Đeran. Đeran (Gjerana) kao toponim pominje se u ovim varijantama: Agirana, Girano, Gerana, Guri Geranis, Girona, Oghiran. Na latinskome jeziku riječ *ager*, *-agri* znači „njava“, „oranica“, a takođe latinska riječ *agger*, *-eris* znači „brdo“, „planina“, „vrh“, „uzvišenje“ i slično. Na albanskome jeziku riječ *gerran*, *-e*, *-at* znači „mjesto koje je izdubljeno“, razriveno“, odn. „odronjavano od vode“.¹² Naime, pod *denudacijom* (od latinske riječi *denudo* – „otkriti“, „ogoliti“) u najširem smislu riječi podrazumjeva se prenošenje rastresitoga tla i ogolićavanje stjenovite podloge. Odnoseći rastresiti materijal kišnica u reljefu Zemljine površine stvara dublje ili pliće brazde

⁹ *Pomorska Enciklopedija*, 2, Zagreb, MCMLV, str. 609.

¹⁰ Dinko Franetović, „Postanak i razvitak luke 'Milena'“, *Naše more*, br. 4, Dubrovnik, 1957, str. 282.

¹¹ Isto.

¹² Maksut Hadžibrahimović, „Savremene tendencije odnosa geografije i toponomastike“, *Zbornik radova*, N XLII, Prirodno-matematički fakulteti Univerziteta u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd, 1993, str. 162.

i žljebove koji se zavisno od svoje veličine nazivaju vododerine i jaruge. Dr Ušaku iznosi mišljenje da se toponim Đeran može povezivati s indoevropskom riječju *gir*, odnosno *guer* – „planina“, „šuma“.¹³ Na osnovu iznijetoga mišljenja i dokaznih činjenica, toponim Đeran (Gjerana) ilirsko-albanskoga je porijekla, a izvorni smisao toga naziva bio bi: planina (uzvišenje) odronjavano od vode.

Možura (Mazhuri, Mali Mazhurit, Mozhuri) – Ova antiklinala (primorska planina) veoma je izdužena i predstavlja strukturu asimetrične brahiantiklinale s osom pravca ZSZ-IJI. Njena osa ne poklapa se s grebenom brda, već leži nešto istočnije. Od sela Darze (Darzë) do Bojane, krečnjaci padaju ka JJI direktno ka ravnici pod recentne nanose, a da pri tome niđe nije otkriven fliš. I planina Možura (622 m) spada u niske planine u zaleđu ulcinjskoga primorja. Na ševeru je oivičena Mrkotskim i Goranskim poljem, odnosno rječicom Međuriječ, na zapadu se graniči s brdašcem Belveder, niskim planinama Radoč i Mavrijan; na jugu se graniči s Bijelom Gorom (Mali i Bardhë) i uzvišenjem Kodra; s istoka s Crvenim Brijegom (Dushkakuqi), Brinjskom Gorom (Mali i Brisë) i rječicom Brdheljom (Bërdhela). Ovaj oronim ima iliro-romansko-albansku osnovu. Na italijanskome jeziku riječ *montagna* znači „brdo“, „planina“; *montagnoso* – „brdovit“; *montanaro* – „brdski“, „planinski“; *monte* – „brdo“, „planina“; *monticello* – „brdašće“; *montuosita* – „brdovitost“ i riječ *montuoso* – „brdovit“. Na latinskome jeziku riječ *mons*, *montis* znači „planina“, „lanac planina, stijena, litica“. Na albanskome jeziku riječ *modhe*, *-a* označava „graor“ (biljka *Lathyrus aphaca*); *modhull*, *-a* – „graor“ (biljka *Lathyrus aphaca*); *mollez*, *-a* – „graor“; *mollok*, *-u* – „veliki kamen“. Na osnovu pomenutih riječi, oronim o kojemu je riječ vodi porijeklo od: *mons* (*montis*), *monte*, kao i od *modhull*, *-a* i *mollok*, *-u*. Dakle, izvorni smisao toga naziva bio bi: graorova planina ili planina graora.

Briska Gora (Mali i Brinjës, Mali i Brisë) – Brinjska ili Brivska Gora – kako je naznačena na nekim geografskim i topografskim kartama, predstavlja nisku planinu (164 m), koja se nalazi između Možure i Brdhelje (Bërdhela), Crvenoga Brijega (Dushkakuqi) na zapadu; Ulcinjskoga, Zogajskoga i Štojskoga polja na jugu; rijeke Bojane, Šaskoga jezera, Anamalskog polja na istoku; Šaskoga brda, Goranskoga polja i planine Vladimir (Suma – 486 m) na ševeru. Naziv toga oronima albanskog je porijekla i potiče od dviju albanskih riječi: *mal*, *-i* – „planina“, „brdo“, i *brinjë*, *-a* – „rebro“, „strane“, „krak“, u

¹³ R. Ushaku, *Ulqini dhe rrethina në dritën e disa makro e mikrotoponimeve*, str. 19.

geografskome smislu znači „brdašce“ ili „uzbrdica“. Izvorni smisao toga naziva bio bi: strana ili krak planine (brdašca).

Bijela Gora (Mali i Bardh, Bishti i Malit) – Niska primorska planina (289 m) smještena između Mavrijana (Radoča), Mendre, Pinješa, Kodre (81 m) i Možure. Ta antiklinala po svojoj maloj dužini, a velikoj širini predstavlja oblik nepravilne bore. Ona dostiže najveću visinu 289–340 m severozapadno od Ulcinja. Odavde se njena osa naginje i u jugoistočnome i u severozapadnome pravcu. Iznad Ulcinja potpuno je prekrivena flišom. Nešto istočnije, kod Kodre, javlja se u flišnim tvorevinama, takav raspored padova da je jasno izražena jedna nova antiklinalna struktura. Nju smo nazvali antiklinalom Kodre. Antiklinala Bijele Gore sastavljena je isključivo od krečnjaka. Kao i prethodni, tako je i ovaj oronim u osnovi albanskoga porijekla. Naime, naziv *Mali i Bardh* ili *Mali i Brisë* je složenica. Nastao je od dvije riječi: *mal*, *-i* + *bardhë*. Riječ *mal* znači „planina“, a *bardhë* znači „bijeli“. Izvorni smisao toga naziva bio bi: bijela planina, a tako i izgleda s obzirom na to da se, kao što smo već naveli, uglavnom sastoji od krečnjaka.

Sumska planina, Mali Sums (Mali i Sumës) – U Anamalima, u neposrednoj blizini Vladimira (Katërkollë), odnosno između planina: Šingli (Shingli – 915 m), Prevoj Šimbri (Qafa Shimbri), Liponjak (Mali i Lipojës – 1228 m) i Šaskoga brda (*Mali i Shasit*), nalazi se niska, kontinentalna planina – Sumska planina (Mali i Sumës – 486 m). Taj oronim pominje Andrija Jovičević¹⁴ pod nazivom *Mali Sums*. Mišljenja sam da je taj oronim sastavljen od dvije riječi, i to: *mal* + *sumë*. Riječ *mal* na albanskome jeziku znači „planina“, dok na latinskome jeziku riječi: *summa*, *-ae* – „mjesto“, „najviši stupanj“, „glavna tačka“, *summe* – „na najvišem stepenu“, *summum*, *-i* – „vrh“, „uzvišenje“, „najviša tačka“, „vrhunac“, i od *summus*, *-a*, *-um* – „najviši“, *mons* – „najviša planina“, „tvrđava“, „kaljaja“, „bedem“. Znači, izvorni smisao toga oronima bio bi: najviša planina, što znači da je naziv toga oronima albansko-romanskoga porijekla. Mada, dr Ušaku¹⁵ misli da se naziv toga oronima može povezati i s antroponimom Suma. Ja sam, međutim, mišljenja da je najprihvatljivija varijanta prvoga iznijetog mišljenja, bazirajući se na dvije pomenute riječi: *mal* + *suma*. Svakako je antroponim Suma u tijesnoj vezi s tim oronimom, budući da se na toj planini nalazi jedna mala tvrđavica ili bedem, a s tim u vezi i antroponim Suma. Međutim, arheološka istraživanja bi mogla dati neke konkretne rezultate.

¹⁴ A. Jovičević, *nav. djelo*, str. 19.

¹⁵ R. Ushaku, *nav. djelo*, str. 23.

Suka – Nalazi kod samoga grada Ulcinja, odnosno jugoistočno od ulcinjskoga zaliva, na ulazu u „Borovu šumi“ („Pylli i Pishave“). U literaturi, kao npr. kod D. Franetovića,¹⁶ pominje se pod nazivom „Ratislava“. Mada se oronim Suka upotrebljava za još jedan lokalitet, tj. oronim – Sukae Gjekos u Ulcinju. P. Skok navodi riječ *cuka* kao naziv za uzvisine. Između ostaloga piše „da se u XV vijeku, ovdje (u Ulcinju) zove se jedno brdo *Zucba negra* 'crna cuka-glavica'“. „Danas“, piše Skok, „Arbanasi u Ulcinju zovu takođe jedno brdašće blizu knez Nikolina ljetnjikovca *Suka*).¹⁷ Na albanskome jeziku riječi: *suk/ë*, *-a* – humka, brežuljak, brdašće; *sukor/e*, *-ja* – brijeg, brežuljak; *sukal/e*, *-ja* – podnožje, podbrdašće. Dakle, porijeklo geografskoga naziva i značenja pomenutoga oronima Suka albanskoga je porijekla i znači brežuljak (brdašće).

Kodra – Nalazi se nedaleko od Ulcinja, između Ulcinjskoga polja, Crvenoga brijega (Dushkakuqi), Možure, Bijeke Gore, Pinješa i Ulcinja. Kodra svojim geografskim položajem zauzima prostor ševeroistočno od Ulcinja s najvećom kotom od 81 m. Isti naziv (Kodra) nosi i jedno prigradsko seosko naselje. Taj oronim u osnovi ima riječ *kodër*. Naime, albanska riječ *kod/ër*, *-ra* znači „brijeg“, „brdo“, ili *kodrec*, *-i* – „brdašće“, *kodrin/ë*, *-a* – „brežuljak“, *kodrinor/ë*, *-e* – „brežuljkast“, „brdovit“, *kodrisht/e*, *-ja* – „proplanak“, „brdo obraslo travom“. Dakle, oronim Kodra znači proplanak ili brdo.

Geomorfonimi

Bregvija – Ovaj morfonim predstavlja poseban lokalitet u zaleđu Velike (Štojske) ulcinjske plaže, pored puta koji vodi iz Velike plaže prema rječnom ostrvu Ada (Vada), tj. između seoskih naselja Donji i Gornji Štoj. Naime, Bregvija predstavlja sastavni dio Velike ulcinjske plaže. Sastoji se od dvije riječi: *breg*, *-u* – „obala“, „morska obala“ i *vijë* – „linija“, „obalna linija“, izvedenih od albanskih riječi. Izvorni smisao toga naziva bio bi – obalna linija.

Ćeret (Qeret) – Nalazi se u okviru seoskoga naselja Zogaj (Zogunj; Zoganje), neposredno oko Zogajskoga (Zoganjskoga) jezera (blata), blizu ulcinjske solane, tj. ševeroistočno od Ulcinja. Naziv toga lokaliteta razvio se od albanskih riječi: *qermi* – „ognjište“, „malo uzdignuto mjesto đe se loži“, „uzdignuta međa na njivi“, „uzdignuti dio na gornjoj strani oko bunarskoga otvora“, *qerse*, *-a* – „ugar“, „neobrađena zemlja“. Dakle, izvorni smisao toga naziva bio bi: neobrađena zemlja.

¹⁶ Dinko Franetović, *Historija pomorstva i ribarstva Crne Gore do 1918. godine*, Titograd, 1960, str. 274 i 321.

¹⁷ Petar Skok, *Dolazak Slovena na Mediteran*, Split, 1934, str. 194.

Crveni Brijeg (Dushkakuqi) – Nalazi se u Ulcinjskome, odnosno Zogaj-skome polju, između seoskih naselja Pistula i Zoganje i rječice Brdele (Berdhela), severoistočno od Ulcinja. Najviša kota Crvenoga Brijega (Dushkakuqi) iznosi 75 m. Naziv toga lokaliteta potiče od albanskih riječi: *dushk*, -u (Quercus) – „dub“, „hrast“; „lišće“; „crveni hrast“ ili „dub“; *dushkajë*, -a – „hrastovik“; *dushkohet* – „prolistati“, „listati“ (drveće); *dushkonjat* – „ogrevno drvo“, „hrastovina za ogrjev“. Prema tome, izvorni smisao toga naziva bio bi: crveni hrast, a potiče od dvije albanske riječi: *dushk*, -u – „hrast“ i *kuq* (i) ,*kuqe* (ë) – „crven, crvena, crveno“.

Špatul (Shpatulla) – Nalazi se u Štojskome polju, a naziv potiče od albanskih riječi: *shpat*, -i – „kosa“, „strana“, „padina“, „obronak“, „šuma“, „les“; *shpatëz*, -a (*Gladiolus communis*) – „sabljičica“; (*Xiphias gladius*) – „sablja morska“; *shpatin/ë*, -a – „kosa“, „strana“, „padina“, „obronak“; *shpatull*, -a – „plečka“ (ili „strana padine“, „obronka“, „šuma“). Izvorni smisao toga naziva bio bi: strana padine.

Lugu (Lugu i Xhemiles, Lugu i Balës) – Nazivom *lugu* na ulcinjskome primorju, odnosno priobalnome pojasu predstavljaju se male doline. Naziv Lugu nastao je od albanskih riječi: *lug*, *gu*, *gje*, *gjet* – „mala udolina kroz koju teče voda“; *lugaj*, -e, -a, -at – „široka i duboka dolina“. Prema tome, nazivom lugu označavaju se udoline, uvale, doline i kotline.

Crnačko polje (Fusha e Arapve) – Ovaj morfonim odnosi se na jedan uži lokalitet na vrhu brda Pinješ (Mali Sallakut; Mali Pinjeshit) i u prevodu znači Crnačko polje. Naziv *Fusha e Arapve* nastao je od dvije albanske riječi: *fush/ë*, -a – „polje“, „ravnica“, ili riječ *fushin/ë*, -a – „poljana“, „polje“ i od riječi *arap*, -i, -e, -et – „crnac“; *arap/ë*, -ja – Arapkinja, Arabljanka, crnkinja; *arapesh/ë*, -a – Arabljanka, crnkinja.

Insulonimi

Ada (Vada) – Bojana je otoka Skadarskoga jezera. Ona teče meandarski, i pri ušću se račva u dva kraka, zagrađujući nisko rječno-morsko ostrvo – Ada (*Vada*). Rječna ostrva, ade, nastaju u donjim tokovima rijeka. Na mjestima đe se iz bilo koga razloga smanji brzina vode (smanjenoga pada, povećanoga trenja, itd.), dolazi do taloženja sitnoga pijeska i mulja i stvaranja podvodnoga spruda. Na podvodnome sprudu zbog smanjene dubine i povećanoga trenja pojačano je taloženje materijala. Podvodni sprud postepeno izlazi na površinu vode i obrazuje ostrvo oko kojeg se rijeka račva, kao što je slučaj s rijekom Bojanom i ostrvom Ada.

Punta (Punta e Gjeranave, Punta e Nuradinit, Punta e Trashë) – Ova tri toponima nalaze se u jugoistočnoj priobalnoj zoni Ulcinjskoga primorja, od rta Mendra do rta Gjeran. Naziv *punta* ili *ponta* u ulcinjskome primorju označava „vršak“, „vrh“ i „rt“. Naziv *punta* romanskoga je porijekla. Naime, taj mikrotoponim ima svoj korijen od italijanskih riječi, kao što su: *ponte* – „most“, „paluba“, „skela“; *punta* – „rt“; *punto d approdo* – „pristanište“. (Rečnik italijansko – srpskohrvatski, srpskohrvatsko – italijanski, Obod, Cetinje, medicinska knjiga, Beograd – Zagreb, 1981).

Valdanos (Valdanosi, Valdanas) – Zaliv Valdanos nalazi se između rta Mavrijan i rta Mendra, ševerozapadno od Ulcinja, na rastojanju od 4 km. Iz ovog toponima moguće je izdvojiti dvije albanske riječi: *dit* (ili *det*) – „dan“ (ili „more“) i riječ *kishë* – „crkva“. Iz toga proizlazi da *Ditkisha* znači i Crkveni zaliv, odnosno Crkveni dan.¹⁸ Porijeklo i značenje toponima *Val de (di) Noce* ili *Val de Nois* ima sljedeće objašnjenje. Naime, iz toponima Valdanos mogu se izdvojiti dvije riječi: *val* i *noce*. Na italijanskome jeziku riječi: *vallata* znači „dolina“; *valle* – „dolina“, i riječ *noce* – „orah (stablo)“, „orah (plod)“. Izvorni smisao toga toponima znači: orahova uvala ili uvala oraha. Na latinskome jeziku *valles* (*vallis*) – „dolina“, „nagib“, „strmina“, „pad udoline“, „rupa“, „otvor“, „šupljina“. Iz prethodnoga proizlazi da je toponim Valdanos (*Val di Noce*) romanskoga porijekla, i znači dolina oraha, a prema nazivu *Ditkisha*, koji je albanskoga porijekla, predstavlja Crkveni zaliv ili Crkveni dan. (Rečnik italijansko – srpskohrvatski, srpskohrvatsko – italijanski, Obod, Cetinje, medicinska knjiga, Beograd – Zagreb, 1981).

Liman (Limani) – Ovaj toponim, odnosno mareonim predstavlja zaliv, a istovremeno i naselje zapadno od Ulcinja, tj. zapadno od Staroga grada (tvrđave). Naime, taj zaliv smješten je između rta Bajrak (*punta e Nuradinit*) i zaliva Bašbuljuk. Limani s geografskoga aspekta predstavljaju proširena i potopljena rječna ušća odvojena od mora pješčanim sprudovima, nastalim taloženjem materijala koji su donijele rijeke s kopna ili talasi otrgnuli od obale. Petar Skok za toponim Limani ili Gjiri i Limanit smatra da je turska riječ grčkoga porijekla.¹⁹ Na italijanskome jeziku riječ *lido* znači „obala“, „žalo“, a na albanskome jeziku riječ *liman*, *-i*, *-e*, *-et* znači „mali zaliv na obali mora“. Naime, usljed akumulacije rječnog materijala na proširenim ušćima rijeka mogu se stvoriti plitki mor-

¹⁸ Franetović riječ *Ditkiša* prevodi kao Crkveni zaliv i ističe da se tu (u zalivu Valdanos) nalaze ruševine jedne crkve, 5,5 m udaljene od obale. U nazivu Ditkiša postoje dvije riječi, i to *dit* (kako se može pretpostaviti, u pitanju je riječ *det* – more) i *kishë* – crkva, de se more uzima u užem smislu kao zaliv.

¹⁹ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, JAZU, II, 1971, str. 303

ski zalivi koji su stvoreni usljed laganog tonjenja obale. Takvi zalivi nazivaju se *limanima*, a obale će se takvi zalivi javljaju *limanskim obalama*. Limanske obale odlikuju se raznovrsnim akumulativnim pribrežnim oblicima i podložne su uravnjivanju. Pribrežni sprud ili litoralni kordon (*lido*), predstavlja bedem od nanosa više-manje lučnoga oblika ispred zatona, koji se gotovo uvijek naslanja ili vezuje za rtove na krajnjim tačkama zatona. Ako je zaton dovoljno dubok, onda se iza litoralnog kordona stvara laguna, izolovani dio zaliva.

Ojkonimi

Gornji i Donji Štoj (Shtoji) – Štoj se nalazi u Štojskome polju, i kao prigradsko-seosko naselje dijeli se na Gornji i Donji. Smješteni su u zaleđu Velike (Šojske) plaže, jugoistočno od Ulcinja. Naziv toga ojkonima potiče od albanske riječi *shton*, *-e*, *-a*, *-at* – „podzemni kanal“; „kolektor kišnice“. Porijeklo i značenje toga ojkonima može se objasniti s geografskoga aspekta, što je veoma prihvatljivo. Naime, pod uticajem gravitacije atmosferska voda ponire sve dublje u Zemljinu unutrašnjost. Međutim, kad dopre do nepropustljivoga sloja, zaustavlja se i postepeno ispunjava sve pore, pukotine i šupljine u rastresitom zemljištu koje leži iznad nepropustljive podloge obrazujući izdan. Donja granica izdani je stalna, nepromjenljiva. Nju obično čine nepropustljivi slojevi gline ili jedre kompaktne stijene. Gornja granica izdani se mijenja. Poslije većih kiša ona je blizu topografske površine. Takođe i kolebanje morskoga nivoa za vrijeme plime i oseke, utiče na kolebanje izdani u priobalnome pjeskovitom pojasu. Površina vode u izdanima ima izgled ublaženih formi reljefa, odnosno u ravnicama i udubljenjima nalazi se na manjoj dubini. Podzemna voda koja se kreće niz nagnutu nepropustljivu podlogu naziva se gravitaciona. Mjesta na kojima ona izbija na Zemljinu površinu zovu se izvori. Voda u bunarima je izdanska. Ako dno bunara leži na donjoj granici izdani onda on ne presušuje. Dr Ušaku smatra da sa ovaj toponim nadovezuje od albanske riječi *shtojë*, *-a* (te *shtuem*),²⁰ što u prevodu znači „povećati“, „množiti“, „dodati“, „pridodati“. **Fraskanjel** – seosko naselje koje se nalazi između Šaskoga jezera i rijeke Bojane, tj. u Fraskanjelskome polju. Naziv potiče od albanskih rijeci: *frashër*, *-i* (*Fraxinus*) – „jasen“; *frashk*, *-u* – „hlad“, „hladovina“, „svježina“; *frashnajë*, *-a* – „jasenovik“. Izvorni smisao toga ojkonima bio bi *jasenovik*.

²⁰ R. Ushaku, *Kërkime filologjike*, str. 241; R. Ushaku, *Uqlini dhe rrethina në dritën e disa makro e mikrotoponimeve*, str. 19.

Pistula (Pistull) – Pistula predstavlja seosko naselje u Ulcinjskome polju. Smješteno je između seoskih naselja Zoganje (Zogaj) i Kolomza (Kullomce), odnosno na jugoistočnoj padini Možure u neposrednoj blizini Crvenoga Brijega (Dushkakuqi). Kod Šuflaja pominje se pod nazivom Pistula. Međutim, dr Ušaku²¹ ističe da se taj toponim ne može udaljiti od mišljenja koje daje P. Skok – od riječi *pistala*, *pistalina*, što znači „izvor“; „vlažno mjesto“, „močvara“. Mišljenja smo da porijeklo toga ojkona ima dvije varijante. Prema prvoj varijanti, porijeklo toga naziva može se opravdati na osnovu riječi *pistala*, a prema drugoj varijanti, potiče od albanske riječi *pishtër*. Naime, latinske riječ *pastura* znači „pašnjak“, a *puteus* – „izvor žive vode“. Na italijanskome jeziku riječ *pastura* znači „paša“, „pašnjak“. Rod *Pisum* L. – grašak predstavlja antički naziv te biljke. *Pisum*, nastao od latinske riječi *pinser* – „ljuštiti“, jer se seme, zrno, oslobađa iz mahune ljuštenjem. Albanska riječ *pishtër*, *-ra* znači „sitnogorica“, „šuma s pašnjakom“; *pishnajë*, *-a* – „borik“, „borje“, „crnogorica“, „sitnogorica“.

Kolomza (Kullomca) – Seosko naselje koje se nalazi na podnožju Možure, tj. na njenoj južnoj padini. Naziv potiče od albanskih riječi: *kollum*, *-i* – „blato koje služi za pravljenje opeke i cigle“; *kollum/e*, *-ja*, *-e*, *-et* – „rupe u kojima se priprema blato za pravljenje opeke“. Ojkonim Kolomza (Kullomca) nastao je, dakle, na osnovu karakteristične morfologije toga kraškog prostora, a formiran je u okviru iliro-albanske jezičke i kulturne osnove. Prema tome, naziv dolazi od vrste blata, tj. od rupa u kojima se pripremalo blato za pravljenje opeke, odnosno naziv *kullomca* znači blato ili rupa.

Salč (Salči) – Seosko naselje Salč nalazi se na južnoj padini odnosno podnožju planine Možure (622 m), ševerno od Ulcinja. Naziv potiče od albanskih riječi: *salc/ë*, *-a* – „sok od paradajza“; *salep*, *-i* – „salep“, „topao zimski napitak“. Izvorni smisao toga naziva bio bi: sok od paradajza (topao zimski napitak – salep).

Ambula (Amulli) – Seosko naselje Ambula nalazi se pored jugoistočne obale Šaskoga jezera u Anamalskome (Amulskome) polju, tj. između pomenutoga jezera i rijeke Bojane. Naziv potiče od albanskih riječi: *am/ë*, *-a* – „izvor“, „česma“, „kladenac“, „matica“, „sredina rijeke“; i *mull* – „stajajuća voda“, „barska voda“, *amulli*, *-a* – „zastajanje“, „tapkanje u mjestu“. Evo na čemu ja zasnivam svoju tezu da je naziv *Amull* formiran u okviru riječi *amull*. Naime, s geografskog gledišta može se objasniti porijeklo naziva toga ojkona. U

²¹ R. Ushaku, *Ulqini dhe rrethina në dritën e disa makro e mikrotoponimeve*, str. 21.

širokoj rječnoj dolini, kojom rijeka Bojana teče i meandira, formiraju se mala rječna jezera (nazivaju se *kneta*, *kĕneta*), koja nastaju fluvijalnom ili rječnom erozijom. Naime, ta mala jezera nastaju presijecanjem meandara i imaju polukružan oblik. Nazivaju se mrtvaje ili starače, što znači mrtva voda ili stara rijeka. Te mrtvaje ili starače predstavljaju mala rječna jezera, a u ovome primjeru predstavljaju erozivna jezera. Drugu varijantu za objašnjavanje značenja i porijekla naziva ojkonima *Amull*, predstavljaju uslovi za obrazovanje močvara u širokoj rječnoj dolini Bojane, u kojima se rijeka izliva za vrijeme visokih vodostaja. Močvare, odnosno *kĕnete* na tome seoskom prostoru javljaju se u plitkim udubljenjima koja stalno ili povremeno ispunjava voda. One se odlikuju bujnom barskom vegetacijom (ševarom, rogozom, trskom, mahovinom, drvećem itd.). Niske močvare (*kĕnete*), kao što ih ima nekoliko na prostoru između Bojane i Šaskoga jezera, leže u rječnoj udolini i prostranoj ravnici Bojane. Hrane se podzemnim vodama koje su bogate mineralnim sastojcima. Prema tome, izvorni smisao toga naziva bio bi: stajaća, barska voda.

Hidronimi

Kroni i Zanave – Ovaj hidronim odnosi se na jedan izvor, odnosno česmu, a nalazi se na južnoj padini Mavrijana, odnosno u udolini Valdanos. Naziv Kroni i Zanave nastao je od dvije albanske riječi: *krua*, *-roi* + *zanuar*, *-i*, *-e*. Riječ *krua* znači „izvor“, „studenac“, a *zanuar* – „opčinjen“, „urečen“. Naime, pored riječi *zanuar*, postoje i druge albanske riječi kao što su: *zanoi* – „opčiniti“, „ureći“, „magijati“; *zanoi* – „opčiniti se“; *zan/ĕ*, *-a* – „gorska vila“, „gorska ljepotica“, „prigorka“ (u narodnim pjesmama). Izvorni smisao toga naziva bio bi: urečena česma (izvor), ili izvor gorske vile (ljepotice).

Pusi i Latinit – Ovaj mikrotoponim odnosi se na jedan bunar lociran ševerno od zaliva Liman, neposredno između Meteriza i Bašbuljuka. Naziv se sastoji se od dvije albanske riječi: *pus*, *-i* + *latin*, *-i*. Prva riječ znaši „bunar“, „okno“, a druga riječ – „latin“. Prema tome, izvorni smisao toga naziva bio bi: latinski bunar.

Pusi i Çinarit – I ovaj mikrotoponim nalazi se u neposrednoj blizini Ulcinja, odnosno odnosi se na jednu vrstu drveta, pored kojega se nalazi bunar. Inače, mikrotoponim je lociran takođe ševerno od zaliva Liman, između Meteriza i Bašbuljuka. I taj naziv sastoji se od dvije albanske riječi: *pus*, *-i* + *cinar*, *-i*, odnosno *rrap*, *-i*. Izvorni smisao toga naziva bio bi: platanov bunar. Naime, riječ *pus*, *-i* znači „bunar“, a druga riječ *çinar*; *-i*; *rrap*, *-i* znači „platan“. Platan je vrsta drveta, na latinskome jeziku naziva se *Platanus*.

Zaključak

Dio geografije koji proučava geografska imena i njihovo porijeklo naziva se toponimika (toponomastika). Tako je toponomastika našla primjenu u mnogobrojnim fizičko-geografskim, kao i u nekim ekonomsko-geografskim disciplinama, kao što su u prvome redu: geografija stanovništva, geografija naselja itd. U okviru fizičko-geografskih disciplina, toponomastika je našla posebnu primjenu u okviru: klimatologije, hidrologije, geomorfologije, geografije tla, fitogeografije i zoogeografije.

Geografija je uticala na postanak urbonima (geografski nazivi gradova), ojkonomi (nazivi samostalnih objekata i usamljenih seoskih domaćinstava), idiotoponomi (vlastiti geografski nazivi objekata i prostora), domusonimi (nazivi usamljenih seoskih domaćinstava i samostalnih objekata), domicilonimi (nazivi naselja). S tim u vezi, neke od ekonomsko-geografskih disciplina, kao što je antropogeografija koja se bavi proučavanjem geografske rasprostranjenosti ljudi, tj. geografijom stanovništva, bitno je uticala na postanak onimike i onomastike, tj. nauke o imenima ljudi i nauka o geografskim nazivima, koja se dijeli na antroponimiku i toponimiku.

U okvirima regionalne geografije došlo je do postanka i formiranja geomorfonima (nazivi zemljišnih oblika), makrotoponomi (nazivi velikih geografskih objekata i geografskih prostora), mezotoponomi (nazivi srednjih, po veličini, geografskih objekata i geografskih prostora), mikrotoponomi (nazivi malih geografskih objekata i geografskih prostora), regionimi (nazivi regija, predjela), toponimi (nazivi geografskih objekata i geografskih prostora).

Od fizičko-geografskih disciplina, kao što je geomorfologija, takođe dolazi do formiranja geomorfonima, kao i u okvirima regionalne geografije. Međutim, za geomorfologiju od posebnoga su značaja insulonimi (nazivi ostrva, hrida, grebena na moru, ada, sprudova i sl.) i oronimi (nazivi planina i njihovih djelova).

Toponomastika, pored toga što je našla široku primjenu u kvartarnoj geomorfologiji, naći će primjenu i u njenim pomoćnim geomorfološkim disciplinama, a posebno u morfografiji, morfologiji i u morfogenezi. Utvrđivanjem zakonitosti razvitka geomorfoloških procesa, klasifikacijom njihovih elementarnih oblika i tipova reljefa uopšte, može se sa sigurnošću utvrditi kako se dati reljef mijenjao u prošlosti, na kojem evolutivnom stupnju se danas nalazi.

Toponomastika je našla primjenu i u biogeografiji, tj. fitotoponimima i zootoponimima, kao i u geografiji zemljišta, tj. morfonimima ili oronimima odnosno morfotoponimima.

Literatura

- Ajeti, Idriz. – *Studije iz istorije albanskog jezika*, Posebna izdanja, knjiga 4, ANUK, Odjeljenje jezičkih i književnih nauka i umjetnosti, Pristina, 1982.
- Dinko Franetović, *nav. djelo*, str. 326.
- Franetović, Dinko. – „Postanak i razvitak luke 'Milena'“, *Naše more*, Dubrovnik, 1956.
- Franetović, Dinko. – *Historija pomorstva i ribarstva Crne Gore do 1918. godine*, Titograd, 1960.
- Hadžibrahimović, Maksut. – „Savremene tendencije odnosa geografije i toponomastike“, *Zbornik radova*, N XLII, Prirodno-matematički fakulteti Univerziteta u Beogradu, Geografski fakultet, Beograd, 1993.
- Hadžibrahimović, Maksut. – *Toponimia e Ulqinit dhe rrethinës*, Ulqin, 2001.
- Jovićević, Andrija. – *Crnogorsko primorje i Krajina*, Beograd, 1922.
- Mijović, Pavle. – *Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgije Bor*, knj. III–IV, Bor, 1984–1986.
- *Opšta Enciklopedija*, 1, JLZ, Zagreb, 1977.
- *Pomorska Enciklopedija*, 2, Zagreb, MCMLV.
- Skok, Petar. – *Dolazak Slovena na Mediteran*, Split, 1934.
- Skok, Petar. – *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, JAZU, II, 1971.
- Ushaku, Ruzhdi. – *Kërkime filologjike*, Prishtinë, 1981.
- Ushaku, Ruzhdi. – *Ulqini dhe rrethina në dritën e disa makro e mikro-toponimeve*, Onomastika e Kosovës, Prishtinë, 1979.
- Vujičić, Rajko. – „Zidno slikarstvo u Boki Kotorskoj i neki aspekti njegove prezentacije“, *Boka*, 18, Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti, Herceg-Novi, 1986.

Maksut HADŽIBRAHIMOVIĆ

SOME TOPONYMS FROM ULCINJ AND ITS ENVIRONMENT

Toponymy is a scientific discipline which studies the names of geographical objects both natural and anthropogenic. Due to the fact that geographical names often outlive not only some objects but the ethnic group and language from which these terms derive, toponymy is of great significance to historical, historic – geographical, anthropographical, ethnographical, linguistic, archeological and other scientific research.

Key words: *oronyms, geomorfonyms, insulonyms, hydronyms.*